

Ulikhetskrisen minner oss om at frihet er mye viktigere enn effektivitet.

Frihet som økonomisk sikkerhetsnett

MED EGNE ORD
KALLE
MOENE

Økonomisk frihet blir ikke et middel til fremgang og effektivitet dersom den er reservert for de få. Frihet er dessuten mye viktigere enn effektivitet. I dag trues friheten av den store ulikhetskrisen i verden.

I de fleste land øker forskjellene dramatisk. Halvparten av verdens formue eies nå av én prosent av jordens befolkning. En slik konsentrasjon av rikdom til de få begrenser mulighetene for de mange. Halvparten av jordens befolkning eier like mye som de 90 rikeste i verden. Stor ulikhet i rikdom skaper stor ulikhet i mulighetene og makteløshet for mange. Konsentrasjonen av rikdom gjenspeiler seg også i den økonomiske politikken som i mange land bidrar til å forsterke ulikheten snarere enn å begrense den.

Slik har det vært lenge i de fattigste utviklingslandene. Økonomisk frihet er bare for eliten. Staten begrenser retten til å drive økonomisk virksomhet gjennom monopollignende næringslivsprivilegier til en liten koalisjon av støttespillere.

Byttet av privilegier mot lojalitet er avgjørende for å få private maktinteresser til å forsvare en urimelig hersker, og for å få en urimelig hersker til å favorisere eliten. Byttet er en del av likevekten som opprettholder den rådende samfunnsorden og de rådende ulikhetene.

Det er ikke vanskelig å peke på hva utviklingslandene skal unngå og hva de skal søke: ■ Økonomisk ufrihet gir individuell ufrihet. Maktpersoner kan kontrollere og utnytte folk som har begrensede økonomiske muligheter.

■ Økonomisk frihet som ikke krenker andres rettigheter, gir uavhengighet, mindre tvang og mer selvstyre. Den utgjør et økonomisk og politisk sikkerhetsnett.

STORE FORSKJELLER. I de fleste land øker forskjellene dramatisk. Halvparten av verdens formue eies nå av en prosent av jordens befolkning, skriver Kalle Moene. Til venstre verdens rikeste mann, Bill Gates. Bildet til høyre er fra byen Freetown i Sierra Leone hvor det vaskes klær ved en elv. Landet regnes som et av verdens fattigste. Foto: Elin Høyland og Chris Jackson, Getty Images

■ Retten til fri organisering kan forsterke sikkerhetsnett gjennom selvhjelpsgrupper og lokale forsikringsordninger. Den som er sosialt forsikret har mer makt overfor de rike og mektige. En velferdsstat kan derfor gi stor makt til svake grupper.

■ Utdanning gir makt til vanlige folk og bidrar til konkurransen som ødelegger det gamle når den skaper det nye – både i økonomien og i politikken. Et gjennomslag for progressive reformer på ett område legger grunnlaget for en sosial mobilisering for nye reformer på andre områder.

Slik gikk det da også sakte fremover i store deler av verden i forrige århundre. Når mulighetene er forholdsvis like og de økonomiske forskjellene ikke er for store, fjerner konkurransen gamle økonomiske privilegier. Den svekker staten som redskap for de få.

Økende ulikhet kan skape alvorlige tilbakeslag. Vi kan få mer av de politiske u-landstillstandene også i rikere land. Friheten svekkes når mulighetene for å utnytte den begrensningen av de store økonomiske forskjellene. Der hvor ulikhetene øker mest blir avhengigheten av foreldres inntekt større og den sosiale mobiliteten mindre.

Dette står i kontrast til slik det kunne være. Når forskjellene ikke er for store må staten i sterkere grad skaffe seg makt og legitimitet ved å tilby kollektive goder til alle for eksempel gjennom skole, helse og velferd.

Den politiske konkurransen dreier seg om å få støtte fra vanlige folk og om å øke mulighetene for alle. Nå kan den positive utviklingen være brutt i mange land, både i Europa og ellers i verden.

Årets feiring av grunnloven bør derfor minne oss om disse sammenhengene mellom økonomisk frihet og politisk frihet – og om hvordan økonomisk ufrihet og ulikhet kan skape politisk avhengighet og makteløshet. Flere av eidsvollsmennene forsvarte da også økonomisk frihet, fri organisering og fri etablering, deriblant tre haugianere som var spesielt opptatt av organisasjonsfriheten.

Hans Nielsen Hauge selv kom i konflikt med øvrigheten ikke bare på grunn av sin religiøse forkynning. Som Tone Ognedal har fremhevet i flere sammenhenger, var han en trusel både mot presteskapets makt og mot den rådende orden i næringslivet i de regionene der han sto sterkt, som i Eiker, Drammen, Stavanger og Bergen.

Han oppfordret fattigfolk til å starte egne virksomheter, fabrikker som skulle produsere alt fra papir til tekstil. Sammen med tilhengerne etablerte han møller, teglverk, saltkokerier, gruvedrift, håndverksbedrifter og handelsforetak.

På det økonomiske området oppfordret han sine tilhengere til å bryte overklassens monopol på næringsdrift og entreprenør-

skap. Han mente også det var avgjørende å få kvinnene med i alle yrker og i alle virksomheter. Mennene burde sy klærne sine selv, insisterte han, og kvinnene skulle ta mannsdominerte jobber.

Øvrigheten beskyldte ham for å bryte løsgjengerloven og handelsloven, og for å misbruke trykkefriheten. Hauge ble da også fengslet ikke mindre enn 14 ganger, og idømt to års tukthusarbeid.

Jeg tror hverken Norge eller andre deler av verden trenger mer av haugianernes pietisme. Men vi kan trenge noe som kan ligne på haugianernes økonomiske frihetsskamp. Vi trenger det i Davos, i Johannesburg og i Beijing for at de mange bedre kan utnytte sine reelle økonomiske muligheter.

■ Kalle Moene, professor ved Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo

FLERE INNLEGG
Side 30 – 31

LEST SIDEN SIST

Denne avtalen er grunnlaget for hele regjeringen. Nå sager de av et av bena de sitter på. Når man gjør det så ramler man til slutt ned.

Leder Per Pedersen i Nordland Kristelig Folkeparti greier ut i Dagsavisen om reservasjonsrett og politisk amputasjon.

Som jeg har sagt til Stortinget tidligere, skulle jeg ønske at vi hadde funnet enda flere kvinner som var enda dyktigere enn noen av de mennene vi har, men på det tidspunktet vi er nå – med et passe forhold mellom kjønn, geografi, alder og det andre – har vi altså funnet en miks av dem vi mener er de beste vi har, i de departementene vi har. Statsminister Erna Solbergs svarer i Stortinget om kjønnsubalansen i regjeringsapparatet og sender en hilsen til kvinner i Høyre og Frp om at de dessverre ikke er dyktige nok.

For oss er det kompetanse og ikke det mellom beina som er viktigst.

Politisk rådgiver Ronny Røste (Frp) i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet demonstrerer i VG hvor dyktige mannlige politikere er til å formulere seg.

VGs regnestykke med tv-lisens og diverse abonnementer for en relativt ukritisk person kommer opp i drøyt 26.000 kroner i året. Men det viser hvor lett det er å spare mer enn halvparten.

I kategorien «ukritisk person» plasserer VG folk som abonnerer på «VG+».

VG skal vedgå at eg måtte gå ein ekstra runde med meg sjølv før eg gjekk på denne Trier-filmen. Eg ville ikkje bli sett som munken som prøvar å snuske til seg litt porno under skin av å sjå intellektuell kunstfilm. Dominikanermunk Bror Haavar Simon Nilsen har vært på grisefilm og ber om syndenes forlatelse i Klassekampen.

Referansen til bygge-landet perioden etter krigen er nå helt utdatert. Dagens pensjonister er i høyden de som pusset opp landet.

Professor Einar Lie skriver i Aftenposten at tiden er inne for å pusse opp metaforene også.

KRAGERØ: 110-sentralen meldte på Twitter i 13.50-tiden at de kjørte full utrykning til Rema 1000-bygget i Sannidal. Årsaken var beskjed om at det kom røyk fra bygget. 25 minutter senere var «brannen» oppklart. Det viste seg at røyken kom fra en pipe som var dekket til av snø, og brannvesenet returnerte dermed til Kragerø.

KV–Kragerø Blad Vestmar